

Heda

gablerová

henrik ibsen

MARLENE

*Ich was ein chint so wolgetan,
Virgo dum florebam
Do brist mich div werit al,
Omnibus placebam.*

*Da wolde ih an die wisen gan,
Flores adunare,
Do wolde mich ein ungetan
Ibi deflorare.*

*Er nam mich bi der wizen hant,
Sed non indecenter,
Er wist mich div wise lanch
Valde fraudulententer.*

*Er grait mir an daz wize gewant
Valde indecenter*

*Iz stat ein linde wolgetan
Non procul a via
Iz stat ein linde wolgetan
Non procul a via*

*Er sprah: „ich mache dich ein wip,
Dulcis es cum ore!“.
Er warf mir uof daz hemdelin
Corpore detecta.*

*—Carmina Burana Veris et amoris früh
lings und liebes lieder, 13 th century*

Heda

henrik ibsen

gablerová

373. premiéra
57. sezóna - 2006/2007

preklad _ Eivind Fjørtoft*

dramaturgia _ Daniel Majling

výber hudby _ Svetozár Sprušanský

scéna a kostýmy _ Alexandra Grusková

úprava a réžia _ Svetozár Sprušanský

I. a II. premiéra _ 16. a 17. marca 2007

Štúdio DAB Nitra

riaditeľ _ Ján Greško

šéfdramaturg _ Svetozár Sprušanský

šéf umeleckého súboru _ Marcel Ochránek

*Zriaďovateľom DAB Nitra
je Nitriansky samosprávny kraj.*

Dr. JØRGEN TESMAN, doktorand v odbore kultúrnej histórie

Marcel OCHRÁNEK

HEDA TESMANOVÁ – GABLEROVÁ, jeho žena

Kristína TURJANOVÁ

Slečna JULY TESMANOVÁ, jeho teta

Žofia MARTIŠOVÁ

Pani TEA ELVSTEDOVÁ

Zuzana MORAVCOVÁ

EILERT LØVBORG

Attila MOKOS a.h.

JUDr. BRACK

Juraj HRČKA

BERTA

Alena PAJTINKOVÁ a.h.

** jazyková korektúra textu_*Jozef Fabuš

*VJ-ing_*Stanislav Pribula, Július Štefan,

Firma Ing. Róbert Godál, Ultraframe s. r. g.

*zvuková spolupráca_*Dušan Kozák

*predstavenie vedie_*Dana Frtúsová

*šepkárka_*Zuzana Orelová

*majster javiska_*Jozef Drobec

*stavba scény_*Juraj Uher, Boris Klinka st.,

Boris Klinka ml., Ján Oleár,

Roman Šingliar, Miloš Vlasák,

Jozef Palaky, Peter Slivka,

Rudolf Greguš, Ivan Bobček

*scénické svetlo_*Peter Sarvaš,

Ladislav Chobot, Róbert Horváth

*scénický zvuk_*Ľubomír Mičko

*umelecký maskér a parochniar_*Emil Révay

*masky a parochne_*Zuzana Németová,

Anna Záhorská

*rekvizity_*Peter Stoklas

*garderóba_*Kvetoslava Osuská

**Umelecko – technická prevádzka DAB
pod vedením Ing. Štefana Ondicu.**

**Scénu, scénické doplnky a kostýmy vyrobili Dielne DAB
pod vedením Imricha Tótha.**

Za pomoc a ochotu pri realizácii inscenácie ďakujeme

Firme Ultraframe s. r. g., Design Factory,

Bratislavskému Konzervatóriu,

Jócaiho divadlu Komárno

a Music Trafo Baru Bratislava.

Umenie nie je
nájsť odpoveď,
ale žiť s otázkou.

Henrik Ibsen

Ibsen sám kladie otázky. Kladie ich úprimne a s vedomím, že jednoduché a jednoznačné odpovede neexistujú. Boj a konflikt sa musí neustále opakovať. Túžba po živote a radosti zo života sú nepochopiteľným spôsobom spojené so smrťou. Pohyby smerom hore, do slobodných výšok, kde sa tvorí umenie a priznávajú sa vízie, sú zároveň odsúdené na pád späť do minulosti. K zločinom, ktorými sme sa previnili. Dolu, do hlbocín ľudskej psychiky. Pohyb smerom nahor má svoju nevyhnutnú protiváhu v silách, ťahajúcich nadol. Vývin dejín a vedomia je špirála. Ľudia sú nútení vracieť sa k starému a zároveň hľadať to nové. V takomto špirálovitom pohybe sa z osudu jednotlivca stáva iba malá kocka vo veľkej hre. A presne s touto hrou sa stretávame ako diváci Ibsenových divadelných hier aj dnes, v rámci skutočného života. Ibsenove hry nie sú len o ľuďoch, ktorí tu žili pred nami, vo fiktívnom svete, modelovanom na sociálnych formách 19. storočia, ale sú predovšetkým o nás, ktorí tu žijeme dnes. Človek je produktom dejín, ale dejiny sú zároveň čímisi, čo vytvoril človek. Konanie je spravidla, tak u Ibsena ako aj v skutočnom živote, postavené na minulosti, obsahujúcej v sebe budúcnosť. Autor skúma vedomé a podvedomé želania a túžby človeka, jeho konflikty a sily, ktoré ženú svet okolo neho a riadia jeho voľby a osudy. Ibsen neskúma iba minulosť a súčasnosť, ale predovšetkým budúcnosť. A Ibsenovou budúcnosťou je naša súčasnosť. A práve takýmto spôsobom sa Henrik Ibsen obracia priamo k nám.

*Merete Morken Andersenová
(preklad: Ján Zima)*

Zmenu, čo si spôsobil, nie je ľahké vyjadriť.
Ak teraz žijem, vtedy som bola mŕtva,
hoci ako kameň nedotknutá tým,
zostala som, kde som bola, zo zvyku.
Nie, ani vlas si mi neskrivil –
ani si mojím malým smelým očiam nedovolil
znova sa pozrieť hore, obdivujúc hviezdy na oblohe,
jej blankyt, to všetko samozrejme bez nádeje.
To nebolo to. (...)

Nočná obloha je ako kopirák.
modro-čierny, prederavený interpunkciou hviezd,
čo vpúšťajú svetlo, škára za škárou –
za všetkým ako smrť kostovobiely jas.
Pod očami hviezd a rozďavenými ústami mesiaca
trpí na púšti vankúša, nespavosť
jemný dráždivý piesok prestiera.
Stále dokola starý zrnitý film:
miznúce dni puberty a detstva
polepené snami, na dlhých byliach tváre rodičov –
raz prísne, raz smutné,
vošky na ružiach v záhrade, čo ho rozplakali. (...)

Tabletky nezaberú: žlté, modré, červené –
Ako osvetľujú nudu dlhého večera!
Tie sladké planéty, ktoré mu na chvíľu
priniesli život prekrstený na neživot,
a sladké, pomalé budenie zábudlivého dojčťa.
Teraz sú tabletky ošúchané a smiešne ako klasickí bohovia.
V ich makovo – ospalých farbách nie je úľava.
Hlava je malý interiér sivých zrkadiel.
Každé gesto letí hneď dolu alejou
zužujúcich sa perspektív a ich význam
odteká ako voda z diery v diaľke na konci.
Tabletky nezaberú: žlté, modré, červené... (...)

Poznám dno, poznám ho tak hlboko:
To je to, z čoho máš strach.
Ja nemám. Už som bola tam.
Je to more, čo počuješ vo mne, je to nespokojnosť?
Ničota, jej hlas, čo je tvojím šialenstvom?
Láska je tieň. Ako ležíš a plačeš za ňou.
Počúvaj zvuk jej kopýt, uniká ako kôň.
Celú noc budem cválať, prudko,
kým hlava nebude kameň a vankúš malá mačina,
v ozvenách, ozvenách.

Čo ti mám priniesť? Zvuky jedov?

Toto je dážď, ten silný šum.

A toto jeho plody: cínovobiele ako arzenik.

Mučili ma západy slnka.

*Spálené na koreň, moje červené vlákna horia,
trčia, hrst' drôtov.*

Teraz sa lámem na kusy, črepiny lietajú vôkol.

Takýto násilnícky vietor neznesie prizneranie.

Musím zakričať.

Ako ma tvoje zlé sny vlastnia, naplňajú.

*V noci to vyskočí a hľadá háčikmi niečo,
čo sa dá milovať.*

Ľaká ma to temné, čo vo mne spí;

celý deň cítim mäkké pernaté obracanie, jeho zhubnosť.

Čo je to, táto tvár, vražedná, škrtená konármi?

Jej hadí kyselinový bozk, ochromujúci vôľu.

*Tie zdĺhavé nesúvisiace chyby, ktoré
zabíjajú, zabíjajú, zabíjajú. (...)*

Mesačný svit, kriedový zráz,

ležíme v jeho trhline

chrbtami k sebe. Húka sova zo svojho modrého indiga.

Neznesiteľné samohlásky vstúpia do srdca.

Jeden dotyk: páli a bolí ma. Nevidím ti oči.

Kto nás to rozdelil?!

—Sylvia Plathová; preklad: Mila Haugová

HEDA GABLEROVÁ

Tak hrozne sa nudila. Už sa to takmer nedalo vydržať, nekonečná svadobná cesta s nepravým mužom. Hodinu za hodinou sama s ním v kupé vlaku a nijaká možnosť úteku. A teraz je späť. Chytá sa nového života vydatej ženy. Tento dom jej bude domovom. Heda ho obchádza dookola ako aj zvnútra a cíti sa v ňom uväznená; všetko je jej cudzie a nenachádza pokoj. Heda má nepríjemný pocit, len čo sa s manželom Tesmanom ocitne v tej istej miestnosti sama. Nemôže znieť, že sa jej chce dotýkať, starať sa o ňu... Jej nevôľa sa obracia takisto proti July, ešte neznesiteľnejšej a starostlivosťou prežiarenej Tesmanovej tete. Hede ostáva jediná zbraň, ktorou sa dokáže brániť: agresia. A Heda je zlá. Hedu dusí, keď očividne vychádza najavo, aký je Tesman presvedčený, že urobil terno, keď sa s ňou oženil. On nechápe, ako hlboko pod ňou stojí. Heda si vybrala Tesmana náhodou. Potrebovala niekoho, kto by ju zabezpečil. Svoje si už odtancovala, otec generál zomrel a čas jej už unikal medzi prstami. Hedina nevôľa voči tomuto všetkému sa prejavuje výbuchmi, keď v nej na okamih vzbĺkne zlý plameň. Prináša jej to isté uľahčenie celej situácie, keď môže sem-tam bodnúť tých okolo seba, ktorých nemôže znieť. Jedovaté bodnutia. A oľutovať – to je jej vzdialené.

Heda je akoby z iného sveta. Ostatní sa môžu trochu sľniť v jej lesku. Je to temný, čudný lesk. Heda je akoby magnetickým centrom, okolo ktorého aktéri krúžia. Priťahuje ich sila, ktorej nemôžu odolať, ale zároveň ich odpudzuje. Ničí. Heda nikoho k sebe nepúšťa.

Na Hedu a Tesmana čaká Brack. Práve on stojí za finančnou stránkou ich manželstva; nadobudol nad ním kontrolu. Má jasné záujmy, ktoré musí brániť, a veľmi presne vie, ako má hrať svojimi kartami, aby si zabezpečil čo najlepšiu pozíciu vo vzťahu k Hede. Nechcel si ju zobrať, keď bola ešte slobodná. Páči sa mu ich vzájomný trojuholník; Brack chce mať ekonomickú a sexuálnu kontrolu, ale nepotrebuje sa ženiť, aby sa dostal k ženám. Ale stačí mu to? Nehľadá skryte niečo viac?! Heda a Brack mnohými spôsobmi hrajú tú istú vysokú hru. Heda aj Brack sú chladnokrvní hráči, obaja sa cítia povznesení nad ostatnými. Hodnotia hru a prichádzajú so svojimi vlastnými ťahmi po tom, ako pomocou dôkladne mierených drobných manipulácií prispôsobili pomery a fakty tak, aby dosiahli čo najlepší efekt. A flirt je vynikajúcou metódou. Je hrou, založenou na tom vidieť a byť videný, hodnotiť a byť hodnotený. Vo flirte je všetko iné, než ako to vyzerá. Flirt otvára možnosť zahrávať sa s nebezpečnými erotickými silami v priestore bezpečného rámca.

Ale Hedu ženie väčšie zúfalstvo než Bracka; pozoruje ju, ako naňho mieri pištoľou. Heda ho ľaká a zároveň vyzýva. Ako kráľovná bálou, predtým než sa vydala, práve toto ovládala. Flirt jej dodával moc, svoje ženské telo a ostrý jazyk mohla používať ako návnadu a mať pôžitok z toho, keď sa ryba začala trepať na háčiku. Ale Hedino flirtovanie sa dotýka čohosi dôležitejšieho, nielen manipulovania mužov. Je aj spôsobom ako hrať v živote so silnými a prapôvodnými silami. Zahrávať sa s čímisi neznámym, čo láka... So smrťou a s tým, čo človeka ničí. Nedokáže to nerobiť, ako nedokáže nechať pištole ležať na pokoji. Flirtuje so všetkým etablovaným; s konvenciami. Heda je žena plná síl, s ktorými si nevie rady. Veľmi prestrašená, brzdiaca sa a zbabelá na to, aby dala voľný priechod tým silám, s ktorými flirtuje. Heda je prinajmenej taká zviazaná spoločenskými konvenciami, ako tí okolo nej, ktorými tak opovrhuje. Jej nové postavenie vydatej ženy to všetko robí ešte zjavnejším.

Počas intenzívnych rozhovorov s Eilertom Lønborgom, ešte za čias, keď býval stálym hosťom v generálovom dome, zachytila Heda záblesk čohosi lákavého, čo súviselo so svetom, v ktorom mali vášne voľný priebeh. Kde muži so ženami robili také veci, na akých by sa ona nikdy nechcela zúčastniť. Bol to svet divého odovzdania sa pudom. Eilert jej otvoril okno do celkom iného sveta a ona ho ako režisérka poslala dnu do deja, aby potom skrytá za ilustrovaným časopisom mohla načúvať rozprávaniu o tom, ako všetko prebehlo. Napätie medzi nimi bolo explozívne; ale keď sa pokúšal dotknúť sa jej, stiahla sa prudko naspäť a obrátila na neho pištoľ. Absolútna kontrola, ako ochrana pred intimitou. Rovnakým spôsobom ako už raz poslala Lønborga do verejného domu, môže teraz zo svojho nového domu (ako šikovný režisér) vysielat' spoluúčinkujúcich do malých predstavení. Heda je majstrom v objavovaní kľúčiacich intríg. Sedí vo svojom salóne, na svojom mieste a takmer bez pohybu necháva aktérov predvádzať ich výstupy. Čím nebezpečnejšie, tým živšie. Heda je ako pavúk. Všetci okolo nej majú jasne definované úlohy, poznajú svoje vlastné príbehy, ktoré sa podobajú na tie, o akých sa hovorí.

Heda je inteligentná a má silnú vôľu. Generálova disciplína sa u nej efektívne mení na potláčanie akýchkoľvek potrieb blízkosti – všetkého toho dusivého a zároveň smiešneho a nízkeho. Reálneho. Heda nechce život mať, ona sama chce byť životom v tom najhlbšom slova zmysle. Chce sa zúčastňovať na hre, ovládať a manipulovať život. Heda sa môže zúčastňovať na živote iba v prípade, keď môže dominovať a ovládať. Najviac zo všetkého sa obáva, že stratí kontrolu; že ju ovládne to chaotické, to „smiešne a nízke“.

Takto jej túžba po spojení so silami života môže dostať podobu nezáväzného flirtu, chorobnej manipulácie a deštrukcie. Heda to je tlejúci vulkán.

Heda sa bojí vnútra, mlčania. Toho, čo sa skrýva pod povrchom; u ľudí a v prvom rade u seba samej. Pretože jej obrovské výbuchy vychádzajú práve z vnútra. Zároveň ju to priťahuje i odpudzuje. Všetko ostatné sa stáva nevydržateľne nudným. Heda chce byť muchou na stene pri tom smiešnom a nízkom. Zúfalo si želá, aby sa čosi stalo; čosi, čo súvisí so silami v skutočnom živote. Ale musí nechať iných, aby to za ňu vykonali. A tak použije Løvborga. On je tým všetkým, čím Heda nemôže byť. Voči nemu cíti aj fascináciu hraničiacu s láskou, aj strach. Løvborg vykonáva jej predstavy. Heda nikdy nedokáže sama nechať svojim pudom voľný priebeh. Neustále narastajúce vnútorné napätie ju ženie k čoraz zúfalejším, deštruktívnym myšlienkam a činom. A udržať kontrolu si vyžaduje neustále viac energie. V malých zlomkoch tieto sily prepukajú na povrch. Vtedy je Heda zlá a musí niekoho zraňovať presne namierenými a zákernými bodnutiami. Výbuchy vulkánu sa stávajú čoraz zreteľnejšími; až po posledný extatický a smrteľne deštruktívny výbuch.

Heda vo svojom živote videla až príliš veľa; hlboké deštruktívne sily a náboj tvorivosti v nich. Videla veľmi veľa na to, aby sa vrátila späť a stala sa ženou, akú z nej chcel mať „jej intímny kruh“, spoločnosť, Tesman a srdečné tety. Videla veľmi veľa, aby mohla byť takou, ako to od seba požadovala ona sama. Videla veľmi veľa na to, aby dokázala potlačiť svoje temné stránky; veľmi veľa na to, aby to mohla robiť vedome. Heda nazrela do nemej hlbiny, priepasti. Silné rituálne a teatrálné obrazy sú spôsobom, akým sa vyjadruje v okamihoch „pravdy“; keď vzplanie žeravá masa v jej vnútri, alebo keď páli rukopis. V rituálnom obrade s ohňom sa spája s obrazom, ktorý sama vytvára. Azda toto je skutočná Heda? Ukrutný obraz; žena, ktorej rečou sú priame citové výbuchy. Smrť je v hre prítomná po celý čas. Neustále sa spomína zomierajúca teta Rina. Heda prejavuje nevôľu miešanú so strachom, keď sa ňou má zaoberať. Smrť tety Riny je prirodzená organická smrť; mierna a počestná. Celkom iná forma smrti je Løvborgova ukrutná, škaredá smrť alebo Hedina samovražda. Ich koniec nie je prirodzený a „pokojný“. Je hrozný a dramatický a nedá sa zaradiť do prirodzeného rytmu medzi narodením a smrťou. Ich smrť je jednoducho strašná. Treba ju vymazať, ako sa to len najlepšie dá. Samovraždou však mizne len Hedino telo. Temno, do ktorého vstupuje a ktoré so sebou priniesla a šíri počas života, zostáva tu visieť naďalej ako hrozivý tieň. Súčasne je jej smrť úľavou.

Samozrejme, že to nikto nemôže priznať. V zadnej izbe sa teraz skrýva hrozivý obraz – žena, ktorá sa zastrelila. Iste nie pekný pohľad – ale tu, vpredu pokračuje všetko ako predtým. Tu naďalej vládnu konvencie, stiesnenosť a neschopnosť žiť.

*Merete Morken Andersenová
(preklad: Ján Zima)*

Na všetko, čoho sa dotknem;
na čo sa čo i len pozriem –
na všetko sadá prach nízkosti,
úbohosti, trápnosti a smiešnosti!

– Heda Gablerová, IV. dejstvo

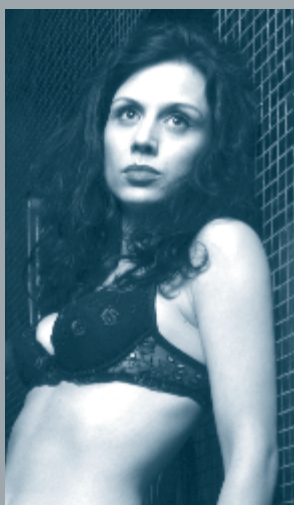
THE NIGHT IS DARKENING ROUND ME

*The night is darkening round me,
The wild winds coldly blow,
But a tyrant spell has bound me
And I cannot, cannot go.*

*The giant trees are bending
Their bare boughs weighed with snow
And the storm is fast descending
An yet I cannot go.*

*Clouds beyond clouds above me,
Wastes beyond wastes below,
But nothing drear can move me,
I will not, cannot go.*

—Emily Jane Brontëová

*Je crois entendre encore,
caché sous les palmiers,
sa voix tendre et sonore
comme un chant de ramier!
O nuit enchanteresse!
Divin ravissement!
O souvenir charmant!
Folle ivresse, doux rêve!
aux clartés des étoiles,
je crois encore la voir,
entr'ouvrir ses longs voiles
aux vents tièdes du soir!
O nuit enchanteresse! etc.
Charmant souvenir!*

*—Je crois entendre
encore – Nadir; Georges Bizet:
Les pêcheurs de perles – Carré / Cormon*

SWEET

*Sweet be no longer sad,
Prithee be wise,
Recall that quickness once you had in those fair eyes.
Methinks they're heavy grown,
As they were not your own.
And had forgot hearts to surprise.*

— Henry Purcell

HENRIK IBSEN

1828 – 20. marca narodený v mestečku

Skien, cca 20 km južne od Oslo

1844 – 1849 – praktikant v lekárni

v prímorskom mestečku Grimstad

1849 – publikuje pod pseudonymom

prvú drámu **Catilina**

1850 – po neúplnej maturitnej skúške

v Kristiánii začína s literárnou činnosťou

1852 – 1857 – režisér, umelecký vedúci

na Národnej scéne v Bergene – tu uvádza

svoje nové hry **Pani Inger na Östrote,**

slávnosť na Solhauge, Olaf Liljekrans

1857 – 1862 – umelecký vedúci Nórskeho

divadla v Kristiánii

1858 – vstupuje do manželstva,

zverejňuje a uvádza drámu **Bojovníci na**

Helgelande, Nápadníci trónu a Komédia lásky

1864 – odchádza z Nórska do zahraničia;

do roku 1868 v Taliansku

1868 – 1891 - strieda pobyt na rôznych

miestach v Nemecku

(prevažne Drážďany a Mníchov) a v Taliansku

V tom čase publikuje a uvádza na scény svoje

drámy **Brand, Peer Gynt, Domov bábok (Nora),**

strašidlá, Nepriateľ ľudu, Divá kačka,

Rosmersholm, Heda Gablerová,

Pani z prímoria, Cisár a Galilejský

1891 – natrvalo sa vracia do Nórska

(Kristiánia) a dokončuje svoje dielo drámami

stavitel Solness, Malý Eyolf, John Gabriel

Borkman, Keď sa my mŕtvi preberieme

1906 – 23. mája umiera v Kristiánii

generálny partner divadelnej sezóny 2006/2007

ZENTIVA

hlavný partner divadelnej sezóny 2006/2007

SLOVENSKÁ SPORITEĽŇA

 ENERGOPROJEKT BRATISLAVA, a.s.

AUTOPRIMA
Kvalitné autodiely

 TURČEK
plynové inžinierstvo

 BUILDING, s.r.o.
Nitra

faneco

TURANCAR
KVALITNÁ SPRACOVANIE

 SATUR

Erdody palace

VÍNO NITRA

 NITRAZDROJ a.s.

mediálni partneri

TV A

CE

n-radio
NA MAXIMUM
95.2 fm

RADIO

Spravodaj

web
www.SpravodajNitra.sk
Nitranský informačný portál

**Program Divadla Andreja Bagara Nitra k inscenácii
Henrik Ibsen HEDA GABLEROVÁ**

Zodpovedný redaktor **Ján Greško**

Zostavil **Svetozár Sprušanský**

Fotografie **Dalibor Krupka**

Grafická úprava **Emília Jesenská a Peter Jánsky**

Tlač **Michel Angelo**

2007

www.dab.sk